

УДК 930.2

МУЗЕЙНІ ВИДАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕНЬ У ПЛОЩИНІ
БІОГРАФІСТИКИ

Наталія Чергік

старший науковий співробітник,

Національний заповідник «Хортиця»

В статті представлено музейні видання кінця XIX – початку XX століття, в яких розміщено твори біографічного змісту. Методом порівняння продемонстровано ступінь достовірності, повноти та інформаційної новизни біографічних текстів. Висновки стосуються потенціалу українських музейних видань зазначеного періоду як біографічного джерела.

Ключові слова: музеографія, музейне видання, публікація, біографічний твір.

The article presents Ukrainian museum publications of the late 19th – early 20th centuries, which contain biographies. The comparison method has demonstrated the degree of reliability, completeness and informational novelty of biographical texts. The conclusions concern the potential of museum publications in Ukraine at the end of the 19th – beginning of the 20th centuries as a biographical source.

Key words: museography, museum edition, publication, biographical text.

Останнім часом у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях набирають популярності біографічні студії, націлені на глибоке вивчення особистісної сутності людини з урахуванням різноманітних її компонентів (походження, оточення, навички, здібності, звички, зовнішні дані, фізичні та фізіологічні особливості та інше). Немало уваги вітчизняними науковцями приділено вивченню досвіду опублікування біографічних матеріалів. Варті уваги роботи О.А. Брайчевської, С.М. Ляшко, В.С. Чишко [4], І.Б. Гирич, В.П. Ляхоцького [9], С.Г. Іваницької [17], Т.Ю. Нагайко [34], Н.І. Любовець [25; 26; 27; 28; 29] – в яких відзначено місце біографічної тематики на

сторінках популярних українських часописів кінця XIX – початку XX століття. Однак, до кола видань, які поширювали біографічну інформацію, науковцями не залучено українські музеографічні видання. Очевидно, пояснюється це тим, що музеографію абсолютно природно сприймати в якості джерел з історії музейної справи та пам'яткоохоронної діяльності. Власне під таким кутом зору музеографія представлена в роботах А.М. Разгона [43], Л.М. Сак [47], В.М. Бекетової [2], В.В. Шевченка, І.М. Ломачинської [49, с. 126-132], С.А. Купрієнка [21; 22; 23], О.В. Павлика [37; 38; 39; 40]. Між тим, будь-яка суспільна справа твориться людьми. Тож, музеографія насичена інформацією біографічного змісту. Проте, саме цей бік даного специфічного пласту літератури не знайшов своє відображення в наукових дослідженнях.

Аналіз української музеографії кінця XIX – початку XX століття показав, що біографічний матеріал у виданнях українських музеїв представлений різноформатно. А саме, у вигляді: а) біографій; б) публікацій джерел особового походження (споминів, епістолярій, щоденників); в) інформації побіжного характеру. Очевидно, видання музеїв та про музеї, можна долучити до кола видань, які практикували публікацію біографічних досліджень.

Об'єкт даної роботи обмежений музейними виданнями кінця XIX – початку XX століття, в яких розміщено твори біографічного змісту. *Предмет дослідження* зосереджений на ступені їх достовірності, повноти та інформаційної новизни. *Задача роботи* – продемонструвати потенціал українських музейних видань зазначеного періоду як джерела досліджень біографічного характеру. Дослідження проведено методом порівняння. Для коректності, інформація, розміщена в музейному виданні, зіставлена із інформацією, опублікованою у виданнях іншого типу, хронологічно близьких до музейного видання, яке аналізується.

Для аналізу обрано музейні каталоги, музейні збірники, моновидання. Зазвичай у виданні, присвяченому певній особі, біографія складає його

ключовий об'єм. Якщо ж основний зміст публікації стосується колекції, або це збірник наукових праць – біографія являє лише один з елементів видання. В залежності від типу публікації джерельна база, стиль написання, повнота, рівень інформаційної новизни та достовірності біографічних фактів – різні.

Наприклад, К.М. Мельник у вступі до «Каталогу старожитностей О.М. Поля» представила біографію власника колекції в офіційно-некроложному стилі: походження, народження, навчання, посади, відзнаки. З відомостей індивідуально-особистісного характеру укладач каталогу назвала відкритість до спілкування із відвідувачами музею та «незвичну пам'ять» О.М. Поля [19, с. I-V].

Біографічну інформацію, подану в даному каталозі, можна назвати вельми лаконічною і не новою. Трьома роками раніше Д.І. Яворницький опублікував у «Історичному віснику» статтю «Музей О.М. Поля», в якій представив власника колекції більш детально та яскраво. Наприклад, повідомив, що мати О.М. Поля була онукою наказного гетьмана Павла Полуботка, і це вплинуло на захоплення історією та археологією. Посилаючись на слова самого О.М. Поля, Д.І. Яворницький описує перші дитячі пошуки старовинних речей по горищах та коморах будинку його бабусі, а також юнацькі дослідження поховань, городищ, урочищ. Д.І. Яворницький називає вартість колекції, не умовчує про скрутне фінансове становище як причину продажу колекції в Росії або до Англії [51, с. 794-798].

Збірник «Український музей» відкриває некролог Д.М. Щербаківського. Науковець брав участь у підготовці даного випуску, однак напередодні виходу збірки вкоротив собі життя. Автор (прізвище не указано) зосередився тільки на професійній діяльності Д.М. Щербаківського, однак наситив текст персональними характеристиками: «талановитий», «відданий до самозабуття», «з ... впертістю та материнською турботою» [12].

Відомо, що самогубство, скоєне Д.М. Щербаківським у Києві 6 червня 1927 року, набуло розголосу в пресі, містом ширились чутки [41; 44]. Тож

автор некрологу наважився указати причину вчинку, що правда без деталей міжособистісно-конфліктного характеру: «Небіжчик наклав на себе руки через несприятливі умови до праці, що склалися для нього у Всеукраїнському Історичному Музеї» [12, с. VII].

Західноукраїнська та емігрантська преса виявилися більш говіркими з цього приводу. Наприклад, львівська газета «Діло» подала некролог Д.М. Щербаківського репринтом з соціалістичної «Пролетарської правди» від 8 червня. Однак, цю інформацію професійних та ідеологічних конкурентів «Діло» збагатило публікацією повного тексту передсмертної записки покійного (без пропусків прізвищ, як це зробила берлінська газета «Голос» [48]). Крім того, «Діло» представило текст «Заповіту» Д.М. Щербаківського про передачу його майна родичам та Всеукраїнському історичному музею ім. Т. Шевченка. Читача ознайомили з інтригами з боку А. Винницького та А. Онищука, якими, судячи із «записки», створювались нестерпні обставини роботи для Д.М. Щербаківського. Відзначимо також цікаве спостереження авторів статті: порівнявши дати передсмертного листа (початок червня 1927) та заповіту (1 січня 1927), журналісти дійшли висновку, що вчинок Д.М. Щербаківського був вистражданий, продуманий, не спонтанний [13].

Звернемо увагу також на біографію Д.М. Щербаківського, представлену Ф.Л. Ернстом у «Бібліологічних вістях» через півтора роки по смерті (стаття датована жовтнем 1928). Відповідно до формату видання, Ф.Л. Ернст друкує розлогу біографію, побудовану на публіцистичній спадщині Д.М. Щербаківського, а також власних спогадах та спогадах інших осіб [14].

Підсумовуючи зазначимо: некроложні замітки газет та робота Ф.Л. Ернста значно інформативніші за некролог Д.М. Щербаківського в музейному збірнику.

Більшість біографій, опублікованих в музейних виданнях, – це життєписи, реконструйовані на джерелах особового походження.

Наприклад, робота А. Винницького «Микола Теодотович Біляшівський: його життя та музейна робота» побудована на архівних матеріалах Всеукраїнського Історичного музею ім. Т. Шевченка, Кабінету Антропології та Етнології ім. Хведіра Вовка, особистому архіві М.Т. Біляшівського (в тексті указані «пам'ятні книги», автобіографія, листи), на власних спогадах та спогадах інших осіб. Робота датована 3-13 червня 1926 року. Текст представляє історію становлення М.Т. Біляшівського як нумізмата, археолога, музейника від юних років до смерті. Не обійдені увагою персони, які впливали на розвиток та становлення молодого вченого. Видавнича та музейна діяльність героя становлять основу біографічного твору, насиченого точними датами (число, місяць, рік), прізвищами, назвами посад, міст, установ, подій. Особливо детально представлені зусилля М.Т. Біляшівського над улаштуванням волинського музею барона Ф.Р. Штейнгеля, Київського музею, а також виставок творів О.М. Врубеля, Т.Г. Шевченка, Межигірського фаянсу. Стосовно повноти викладеного матеріалу, автор сам зауважив, що він не висвітлив деякі важливі епізоди життя М.Т. Біляшівського. Наприклад, через відсутність документальних матеріалів не зміг нічого розповісти про діяльність М.Т. Біляшівського на посаді уповноваженого з охорони культурної спадщини в Буковині та Галичині за часів Першої світової війни. Справою майбутнього А. Винницький назвав вивчення діяльності М.Т. Біляшівського в період революції. Причина – розпорошення матеріалів з цього питання по різних установах та приватних руках [6].

Для порівняння звернемо увагу на некролог М.Т. Біляшівського, опублікований М.С. Грушевським в часопису «Україна» (редакція датована 1 квітня 1926). М.С. Грушевський одразу змальовує фізичний портрет героя (чого не вистачає музейній публікації): «Фізика небіжчика була немічна ще з молодих літ», «Небіжчик жив звичайно від однієї недуги до другої, роками працюючи серед тяжких фізичних страждань» – і тільки потім автор

переходить до розповіді про наполегливу працю М.Т. Біляшівського, через що персонаж сприймається більш чуттєво [10].

Стосовно інформативної новизни, опублікованого в музейному виданні матеріалу, зауважимо, що текст, поданий в брошурі Всеукраїнського Історичного музею ім. Т. Шевченка – це «відбиток» (пізніший передрук) з IX тому «Записок історично-філологічного відділу ВУАН», який вийшов цього ж року із серією статей про М.Т. Біляшівського [1; 7; 16; 24; 31; 50].

Відзначимо, що порівняно із некрологом авторства М.С. Грушевського та статтями решти авторів на честь М.Т. Біляшівського в збірнику ВУАН, робота А. Винницького подає більше інформації про його дитячі та юнацькі роки.

Якщо ж говорити про інформативну новизну, то музейне видання виявилось пізнішим із цієї серії, воно тільки поширювало окремою брошурою уже введену до наукового обігу інформацію.

Ф.Л. Ернст в каталозі посмертної виставки творів Г.І. Нарбута подав детальну біографію митця, описав його звички, захоплення, епатаж, манери, почуття до інших людей, реакцію на події. Життєпис свого друга Ф.Л. Ернст побудував на споминах, переказах, чутках. Автор відкрито називає джерела інформації: «Про першу дитячу освіту нарбутівських хлопців, переказує, зі слів Г.Н. [*Георгія Нарбута – Ч.Н.*], їхня сусідка по маєткові», «Спомини Микл. Л. Ернста», «Пригадую Нарбута за тих часів» [8, с. 16, 17, 20, 22]. Автор чесно указує на неперевірені факти: «Єсть відомості (перевірити їх мені не пощастило), що ці гроші на від'їзд дав В.М. Амосов» [8, с. 22]. Деякі епізоди життя Г.І. Нарбута залишились невідкритими, про що автор також пише. Наприклад, про виявлені Г.І. Нарбутом в Глухові рештки шовкового козацького поясу, які були передані до «якогось музею» [8, с. 19]. В цілому біографія виглядає неофіційно правдоподібною та людяною.

Хочеться відзначити наявність в статті Ф.Л. Ернста таких біографічних відомостей, які не фігурують в інших виданнях цього ж часу. Наприклад, багато фактів із біографії Г.І. Нарбута можна зустріти в «Каталозі виставки

творів Г.І. Нарбута» Російського музею в Петербурзі (1922) [18], в роботі В.К. Охочинського «Книжкові знаки Георгія Нарбута» (1924) [36], в есе Г.К. Лукомського «Вінок на могилу» [30]. Однак, тільки в українському музейному виданні подано факти приватного характеру: повідомлено про обставини сватання Г.І. Нарбута; про вплив його першої дружини В.П. Киріякової на захоплення українською старовиною; про проведення «під старовину» весілля; про те, що В.П. Киріякова була племінницею К.М. Скаржинської; достатньо детально описано перебіг хвороби Г.І. Нарбута та напівтеатралізований похорон [8, с. 39-40, 43, 82, 83, 85].

Варто відзначити також різницю у висвітленні деяких фактів. Наприклад, Г.К. Лукомський причину хвороби і смерті Г.І. Нарбута інтерпретував у напівбилинному стилі: «Выпилъ Егоръ Ивановичъ воды из колодца [*курсивом виділено розбіжності – Чергик Н.Ю.*], выпилъ ее и Бурачекъ, и оба слегли черезъ пару дней. Потомъ возвратный тифъ и черезъ поль года не стало Нарбута – крѣпыша, богатыря» [30, с. 12]. Ф.Л. Ернст подає більше фактів: указує коли це було (в червні 1919 року), де саме (в оселі М.Л. Бойчука на Лук'янівці), за яких обставин: «В перерві між двома стравами Нарбут випив сирої води з ванни – де запасливі кияни тримали в ті часи воду на випадок, коли її не стане в водогоні. В результаті – черевний тиф і в нього, і в Ю.С. Михайлова» [8, с. 80]. В зв'язку із цим епізодом, зазначимо, що М.Г. Бурачек у споминах «Моє життя» (1937), написаних з нагоди присудження йому у 1936 році звання народного художника УРСР, згадує голодне життя у Києві та виїзд до села через хворобу, однак не указує її причини та перебіг. М.Г. Бурачек взагалі не пише про події, пов'язані із співпрацею з Г.І. Нарбутом та іншими друзями по Українській Академії мистецтв, під час якої, власне, стався представлений вище казус [32]. Не йдеться про це й в біографічних дослідженнях про Ю.С. Михайліва, зосереджених більше на творчості художника-символіста [3; 5].

На творах мемуарного характеру побудована біографія С.І. Васильківського, розміщена в музейному виданні «Сергій

Васильківський: життя й творчість (із нагоди десяти років з дня смерті маляра). 1917-1927» [35]. Автор тексту, О. Ніколаєв, використав замітки самого С.І. Васильківського; автобіографію, записану А.М. Варяніциним зі слів С.І. Васильківського; спомини М.С. Самокіша [35, с. 5]. Текст написаний в оповідному стилі і насичений діалогами, очевидно реконструйованими автором на підставі указаних вище джерел. Багато уваги приділено характеристиці темпераменту, смаків, звичок художника. Біографія достатньо фактографічна. Автор наводить немало цифр (дати, кількість картин, залишений по смерті капітал). Стосовно повноти розкриття теми, О. Ніколаєв зазначив, що цей твір він розглядає як «частину матеріялу для майбутнього біографа С.Ів. Васильківського» [35, с. 6].

Відносно інформативної повноти та новизни зазначимо, що в музейному виданні біографія художника більш інформативна в плані приватних характеристик, ніж, наприклад, біографія С.І. Васильківського, складена М. Рутковським [46]. Так, О. Ніколаєв указав, що причиною смерті С.І. Васильківського була ще й пристрасть до спиртних напоїв, а не тільки черевний тиф. Крім того, в музейному виданні детально представлено останні дні життя художника та його похорон [35, с. 18-21].

Д.М. Ревуцький у «Збірнику музею діячів науки і мистецтва України», присвяченому М.В. Лисенкові, представив біографію співачки М.О. Загорської. Спираючись на опубліковані спомини про родину Марковичів та неопубліковані спомини родичів М.О. Загорської, автор статті охарактеризував її співацький талант і артистизм, розкрив особисті сторінки життя (невдалий шлюб, відносини з О.В. Марковичем). Біографія представлена не повно. Д.М. Ревуцький обриває розповідь на споминах О.А. Тищанського про виставу «Наталка Полтавка» за участю М.О. Загорської у 1862 році [45].

Треба відзначити, що згадки про М.О. Загорську знаходимо в статтях, присвячених О.В. Марковичу, опублікованих в часописі «Київська старина». У випуску за вересень 1892 року вона фігурує як «замѣчательная пѣвица, ...

которую А.В. [Маркович – Ч.Н.] встрѣтилъ въ ономъ глухомъ хуторѣ»; тут же указано, що дружні відносини з М.О. Загорською «скрасили послѣдніе годы жизни А – сія В – ча [Опанаса Васильовича – Ч.Н.]» [42, с. 409]. В «Київській старині» за квітень 1893 року повідомлено про п'яні дебоші чоловіка М.О. Загорської, про те, що О.В. Маркович ніжно любив її, що вона залишалась із О.В. Марковичем до його смерті та «иступленно рыдала» в момент кончини [33, с. 76, 77].

Д.М. Ревуцький навів цю інформацію в своїй роботі про співачку. Однак, інформативна новизна твору, опублікованого в музейному виданні, в тому, що про М.О. Загорську в такому об'ємі та спеціально про неї до Д.М. Ревуцького не писали. М.С. Грушевський в рецензії на «Збірник музею діячів науки і мистецтва України» виділив статтю про М.О. Загорську окремим пунктом, відзначивши: «Досі були тільки побіжні і дуже загальні відомості про сю талановиту співачку...» [11, с. 358].

Стаття К.В. Квітки «Фольклористична спадщина Миколи Лисенка», опублікована в «Збірнику музею діячів науки і мистецтва України» [20], наповнена бібліографічними посиланнями (часто це «Спомини», опубліковані в часописах «Україна», «За сто літ»), результатами особисто проведених опитувань та листувань. Автор указує джерела викладеної ним інформації: «про нього дивись Є. Чикаленко. Спогади...», «Подані тут відомості за Бибика, яких нема в цитованих друкованих джерелах, уділили мені Катерина Мельник-Антонович і почасти Олена Пчілка», «Про Вербицького згадував О. Луначевський в автобіографічному листі до А. Пипіна...», «У «Спогадах» Олени Пчілки ... живо описано...», «Це з'ясовує сам Олександр Волошин, відповідаючи листом на моє запитання...», «Від заслуженого збирача нар. [народних – Ч.Н.] пісень, діяча культури та земської справи Андрія Грабенка на моє запитання дістав я таке пояснення...», «звернувся я до нього листовно,... просив повідомити, ... відповідь... була така...» [20, с. 13, 14, 15, 17, 19] і тому подібне по всьому тексту.

Роз'яснюючи, як М.В. Лисенко підходив до процесу збирання пісень, автор статті повідав цікаві та рідкісні факти про маловідомих інтерв'юєрів М.В. Лисенка – про тих, *хто (!)* поставляв йому народний пісенний матеріал для обробки та подальшої публікації. К.В. Квітка розповів про їх походження, статок, особливості зовнішності та голосу, навів інші факти. Наведемо один приклад: (уривки з листа Анастасія Зайкевича, агронома, професора Харківського Університету до Клімента Квітки, російською) «Тут же он [М.В. Лисенко – Ч.Н.] записал песню ... от Турка, кот. [который – Ч.Н.] взят был в плен русскими войсками при взятии Измаила ... Турок этот имел ясно выраженный восточный облик... Летом он сидел в пасеке, а зимою проводил долгие зимние вечера за игрою в шашки с моим отцом. Держал он себя гордо и в близкие отношения с служащими моего отца не входил» [20, с. 19]. Наведений К.В. Квіткою особистий епістолярний матеріал становить ексклюзивну складову його публікації.

Опублікована у збірнику «Український музей» стаття Ф.Л. Ернста «Портретист Гольпайн» – мистецтвознавче дослідження про німецького художника І.Г. Гольпайна, який працював в середині ХІХ століття в Україні [15]. Біографія повна припущень: «Певне на початку 1830-х років він учився у віденській академії», «Можливо, що Гольпайн і сам належав до заможного й родовитого віденського громадянства», «Які обставини привели його сюди [в Україну – Н.Ч.] – мені невідомо», «Де саме писано згадані портрети – нам невідомо», «Перелічені полотна дають нам змогу лише приблизно усвідомити місця перебування Гольпанового на Україні» [15, с. 101, 102, 109, 111] і так далі. Ф.Л. Ернст реконструював український період біографії художника на підставі аналізу зображених І.Г. Гольпайном персонажів, а також за споминами власників творів І.Г. Гольпайна (наприклад, княгині К.П. Друцько-Соколинської) та з «автентичних свідощів старого киянина, який особисто знав і наочно бачив художника у нашій місті», з «уривчастих споминів живого свідка, який хлопчиком 6-8 років наочно бачив тут

Гольпайна» – Ернста Миколайовича Незе (якщо я вірно зрозуміла, це батько Ф.Л. Ернста) [15, с. 114-116].

Стосовно інформативної новизни, поданої в музейному виданні, сам автор статті зазначив, що повідомлення не нові, однак слабо розтиражовані. Ф.Л. Ернст пише, що І.Г. Гольпайн фактично не відомий в Україні і публікацій про художника вкрай мало: «дві-три дрібних нотатки про нього в західній літературі розгублені по давніх, мало відомих, італійських, австрійських, чеських виданнях» [15, с. 99]. Автор наводить скудну бібліографію досліджень творчості художника та указує на їх неповноту, а саме – відсутність українського епізоду життя художника [15, с. 99-100]. В контексті нашого дослідження відзначимо, що перші більш повні відомості про І.Г. Гольпайна подано саме в українських музеографічних виданнях. Ф.Л. Ернст назвав з цього приводу декілька робіт, пов'язаних із виставкою українського портрету, яка пройшла у Всеукраїнському історичному музеї ім. Т. Шевченка влітку 1925 року, а саме: стаття Д.М. Щербаківського та Ф.Л. Ернста «Український портрет. Виставка українського портрету XVII-XХ ст.» та Каталог виставки, в якому розміщено конспективний дослід Ф.Л. Ернста «Український портрет від кінця XVIII віку до наших днів» [15, с. 100]. І все ж, стаття, опублікована в музейному виданні, що є предметом нашого аналізу – перша публікація, присвячена спеціально і тільки І.Г. Гольпайну.

Отже, опубліковані в українських музейних виданнях кінця XIX – початку XX століття біографічні тексти – це некрологи та (переважно) біографічні твори, побудовані на джерелах особового походження. Останні відзначаються більшою інформативністю. «Перероблені» спогади інших осіб, фрагментарно або повністю цитовані листи, власні спостереження авторів – все це наповнило біографічні тексти тим багажем інформації, який дозволяє залучити представлені в них наративи для створення багатогранного портрету героя біографічного твору. В біографічних текстах, опублікованих музеями, представлені родинне, приятельське, неприязельське оточення – ті,

хто впливав на соціальне становлення героя біографії, його кар'єру; знаходимо описи фізичних станів, поведінкових та професійних звичок і манер; перед нами постає людина з її рефлексією на події – переживаннями та емоціями; автори біографій знайомлять нас із особливостями зовнішності та голосу представлених в текстах персонажів; дають немало фактичної інформації, позначеної датами, цифрами, іменами, географічними назвами. Зауважимо, що притаманна таким джерелам інформаційна суб'єктивність має бути збалансована джерелами іншого типу. Із врахуванням такої специфіки, музейні видання, в яких опубліковано біографічні твори, можуть бути долучені до кола видань, які практикували друк досліджень біографічного характеру.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д. Записка про наукові праці М.Т. Біляшівського. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ: друкарня Української Академії Наук, 1926. Кн. IX. С. 1-10.

URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zapysky_istorychno-filolohichnoho_viddilul/Knyha_09/ (дата звернення 05.09.2020).

2. Бекетова В.М. Формування образу Дніпропетровського історичного музею в історіографії XIX-XXI ст. *Роль музеїв у культурному просторі України й світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі: збірник матеріалів загальноукраїнської наукової конференції з проблем музеєзнавства, присвяченої 160 річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького*. Дніпропетровськ: АРТ ПРЕС, 2009. Вип. 11. С. 17-34.

3. Болт Т. Символіст трагічної доби Юхим Михайлів. *Образотворче мистецтво*. 2002. № 3. С. 88-89.

URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=10459> (дата звернення 02.09.2020).

4. Брайчевська О.А., Ляшко С.М., Чишко В.С. Про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи (кінець X – початок

XX ст.). *Українська біографістика*. 1996. Вип. 1. С. 37–38. URL: http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_1996_1_7 (дата звернення 02.09.2020).

5. Варшавська К. Юхим Михайлів. Митець та його час (за матеріалами збірок музейних фондів Українського культурно-освітнього центру Бавнд Брука, Нью Джерсі, США). *Народознавчі зошити*. 2013. № 6 (114). С. 1138-1144. URL: <https://nz.lviv.ua/archiv/2013-6/24.pdf> (дата звернення 02.09.2020).

6. Винницький А. Микола Теодотович Біляшівський: його життя та музейна робота. Київ: Держтрест «Київ-Друк», 1926. 13 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=511> (дата звернення 04.09.2020).

7. Вінницький А. Микола Теодотович Біляшівський. Його життя та музейна робота. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ: друкарня Української Академії Наук, 1926. Кн. IX. С. 11–23. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zapysky_istorychno-filolohichnoho_viddilul/Knyha_09/ (дата звернення 04.09.2020).

8. Георгій Нарбут: посмертна виставка творів / Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка. Київ: Державне видавництво України, Трест «Київ-Друк», 1926. 168 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=59> (дата звернення 04.09.2020).

9. Гирич І.Б., Ляхоцький В.П. Видання україномовних епістолярних джерел кінця XIX – середини XX ст. Методичні рекомендації. Київ. 2000. 30 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-vudan.epispol.djerel.pdf> (дата звернення 02.09.2020).

10. Грушевський М.С. Академік Микола Федотович Біляшівський. Некролог. Україна. Київ: Держтрест «Київ-Друк», 1926. Кн. 2-3. С. 237-239. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Ukraine/1926_Knyha_2-3/ (дата звернення 05.09.2020).

11. Грушевський М.С. Збірник Музею діячів науки та мистецтва України. Том I, присвячений Миколі Лисенкові. (Збірник Історично-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук № 94), Київ, 1930, 178 с.). *Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 томах*. Львів: Видавництво

«Світ», 2015. Т. 10. Кн. 2. С. 357-358. URL: <http://hrushevsky.nbuiv.gov.ua/item/0001290> (дата звернення 05.09.2020).

12. Д.М. Щербаківський [некролог]. *Український музей*. Управління науковими установами УСРР. Київ: Держтрест «Київ-Друк», 1927. Вип. 1. С. V-VII. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8503> (дата звернення 04.09.2020).

13. Данило Мих. Щербаківський. *Діло*. 1927, неділя 12 червня. Ч. 129 (11.097). С. 1-2.

URL:

<https://libraria.ua/numbers/192/7106/?PageNumber=1&ArticleId=177625&Search=%D0%A9%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9> (дата звернення 04.09.2020).

14. Ернст Ф.Л. Данило Михайлович Щербаківський. *Бібліологічні вісті*. 1928. № 1. С. 127-136. <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=6996> (дата звернення 03.09.2020).

15. Ернст Ф.Л. Портретист Гольпайн. *Український музей*. Управління науковими установами УСРР. Київ: Держтрест «Київ-Друк», 1927. Вип. 1. С. 97-120. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8503> (дата звернення 04.09.2020).

16. Єфремов С. М.Ф. Біляшівський на громадській роботі. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ: друкарня Української Академії Наук, 1926. Кн. IX. С. 54–59. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zapysky_istorychno-filolohichnoho_viddilul/Knyha_09/ (дата звернення 01.09.2020).

17. Іваницька С.Г. Публіцистика Сергія Єфремова на шпальтах «Книгаря» (1917–1920 рр.): історико-біографічні аспекти. *Українська біографістика*. Київ. 2017. Вип. 15. С. 56-180. URL: <https://doi.org/10.15407/ub.15.156> (дата звернення 02.09.2020).

18. Каталог виставки произведений Г.И. Нарбута. Вступительные статьи П.И. Нерадовского и Д.И. Митрохина / Русский музей.

Художественный отдел. Петербург: Государственный трест Петропечать, типография имени Ивана Федорова, 1922. 80 с. URL: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/23771-narbut-g-i-katalog-vystavki-proizvedeniy-g-i-narbuta-pb-1922>) (дата звернення 05.09.2020).

19. Каталогъ коллекции древностей А.Н. Поль, въ Екатеринославѣ. Составила К. Мельникъ. Кіевъ. типографія С.В. Кульженко, 1893. Выпускъ I. 218 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=1034> (дата звернення 03.09.2020).

20. Квітка К.В. Фольклористична спадщина Миколи Лисенка. *Збірник Музею діячів науки та мистецтва України. Присвячений Миколі Лисенкові*. Всеукраїнська Академія Наук. Збірник історично-філологічного відділу № 94. Київ: Трест «Київ-Друк», Школа ФЗУ ім. Балабанова, 1930. Том 1. С. 9-70. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=295> (дата звернення 01.09.2020).

21. Купрієнко С.А. Видавнича діяльність Національного музею історії України (збірники статей та матеріали наукових конференцій МІКУ за 1993-2015 рр.) у світлі гіпотези «Проблема Тема Локація Час». *Дні науки історичного факультету 2017 (до 200 річчя з дня народження М.І. Костомарова)*: матеріали X Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. Київ, 2017. С. 21-27.

22. Купрієнко С.А. Видавнича діяльність Національного музею історії України: збірники статей і матеріалів наукових конференцій за 1958-2016 рр. як джерело вивчення музейної справи в Україні. *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2018. № 3. С. 551-569.

23. Купрієнко С.А. Видавнича діяльність Національного музею історії України: методичні розробки за 1978-2018 роки як джерело вивчення музейної справи в Україні. *Науковий вісник Національного музею історії України*. 2019. № 4. С. 614-624.

24. Курінний П. Академік Микола Теодотович Біляшівський як археолог. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ: друкарня

Української Академії Наук, 1926. Кн. IX. С. 24-32. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zapysky_istorychno-filolohichnoho_viddilul/Knyha_09/ (дата звернення 02.09.2020).

25. Любовець Н.І. Біографічні серії в контексті розвитку української біографічної традиції. *Українська біографістика*. 2008. Вип. 4. С. 267-282. URL: http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2008_4_21 (дата звернення 02.09.2020).

26. Любовець Н.І. Вивчення мемуарів як історичного та біографічного джерела: до історіографії проблеми. *Українська біографістика*. 2010. Вип. 7. С. 66-104. URL: http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2010_7_5 (дата звернення 02.09.2020).

27. Любовець М.І. Мемуари (спогади) як джерело біографічних досліджень. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського*. Київ. 2009. Вип. 24. С. 277-291. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2009_24_24 (дата звернення 02.09.2020).

28. Любовець Н.І. Мемуарій Української революції (1917-1921 рр.): автори та жанри. *Українська біографістика*. Київ. 2017. Вип. 15. С. 260-286. <https://doi.org/10.15407/ub.15.260> (дата звернення 02.09.2020).

29. Любовець Н.І. Мемуарна складова академічного збірника «За сто літ»: основні жанри та сюжети. *Українська біографістика*. Київ. 2019. Вип. 17. С. 93-112. URL: <https://doi.org/10.15407/ub.17.093> (дата звернення 02.09.2020).

30. Лукомскій Г. Вѣнокъ на могилу. Пяти дѣятелей искусства: памяти Е.И. Нарбута, В.Л. Модзалевского, А.А. Мурашко, К.В. Шероцкаго и П.Я. Дорошенко. Берлин: Русская типография Е.А. Гутного, издательство «Грани», [19-?]. 30 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7489> (дата звернення 05.09.2020).

31. Ляскоронський В. М.Т. Біляшівський як нумізмат. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ: друкарня Української Академії Наук, 1926. Кн. IX. С. 33-37.

URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zapysky_istorychno-filolohichnoho_viddilu/Knyha_09/ (дата звернення 04.09.2020).

32. М.Г. Бурачек. Київ: Державне видавництво «Мистецтво», 1937. 82 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=589> (дата звернення 04.09.2020).

33. Марковичъ Д. Замятки и воспоминанія объ Афанасіѣ Васильевичѣ Марковичѣ. *Кіевская старина. Ежемесячный историческій журналъ*. Годъ двѣнадцатый. Кіевъ: Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго 1893. Томъ ХLI. Апрель-Іюнь. № IV. С. 50-77.

URL:<https://runivers.ru/bookreader/book479607/#page/90/mode/1up> (дата звернення 22.08.2020).

34. Нагайко Т.Ю. Біографічні дослідження як складова вивчення українського громадівського руху другої половини ХІХ століття. *Українська біографістика*. 2015. Вип. 12. С. 96-117. <https://doi.org/10.15407/ub.12.096> (дата звернення 05.09.2020).

35. Ніколаєв О. Сергій Васильківський: життя й творчість (із нагоди десяти років з дня смерті маляра). 1917-1927. Харків, 1927. 16 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=211> (дата звернення 04.09.2020).

36. Охочинский В.К. Книжные знаки Георгия Нарбута. Ленинград: Типо-литография Транспечати, 1924. 16 с. URL: <http://uartlib.org/allbooks/v-k-ohochynskij-knyzhnye-znaky-georgyya-narbuta/> (дата звернення 05.09.2020).

37. Павлик О.В. Археологічні дослідження у контексті підготовки до ХІ археологічного з'їзду 1899 р. у Києві (за матеріалами часопису «Археологическая летопись Южной России»). URL: <http://ephseir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/3759/%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D0%BA%2014%28%2016%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 02.09.2020).

38. Павлик О.В. Відображення становлення Київського художньо промислового та наукового музею на сторінках «Археологічного літопису

Південної Росії». *Наукові записки з української історії*: збірник наукових статей. 2014. Вип. 35. С. 147-155.

39. Павлик О.В. Питання збереження пам'яток старовини в часописі «Археологічний літопис Південної Росії». *Переяславський літопис*: збірник наук.статей. 2014. Вип. 6. С. 132-138.

40. Павлик О.В. Розвиток археологічної науки на теренах України в кінці XIX на початку XX ст. (за матеріалами часопису «Археологічний літопис Південної Росії»): автореф. дис.... канд. істор. наук : 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2018. 22 с.

41. Павловський В. Данило Щербаківський (1877-1977). *Український історик*. 1977. № 03-04. С. 85-88.

URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Pavlovskiy_Vadym/Danylo_Scherbakivskiy_1877-1977/ (дата звернення 04.09.2020).

42. Памяти А.В. Марковича. *Кієвская старина. Ежемесячный исторический журнал*. Годъ одиннадцатый. 1982. Томъ XXXVIII. Июль-Сентябрь. № IX. С. 405-409.

URL: <https://runivers.ru/bookreader/book479434/#page/500/mode/1up> (дата звернення 02.09.2020).

43. Разгон А.М. Археологические музеи России. *Очерки истории музейного дела в России*. Вып. III. Москва: Советская Россия, 1961. С. 190-230.

44. Ревуцький В. Титан музейної справи. *Український історик*. 1977. № 03-04. С. 89-91.

URL:

https://chtyvo.org.ua/authors/Revutskiy_Valerian/Tytan_muzeinoi_spravy/ (дата звернення 05.09.2020).

45. Ревуцький Д. Меланія Овдієвна Загорська, співробітниця Лисенкова. *Збірник Музею діячів науки та мистецтва України. Присвячений Миколі Лисенкові*. Всеукраїнська Академія Наук. Збірник історично-

філологічного відділу № 94. Київ: Трест «Київ-Друк», Школа ФЗУ ім. Балабанова, 1930. Том 1. С. 73-78. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=295> (дата звернення 04.09.2020).

46. Рутковський М. Сергій Васильківський (1854–1917): світлій пам'яті С.І. Васильківського в десяти роковини його смерті. Прага: Вид-во української молоді, 1927. 14 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=214> (дата звернення 04.09.2020).

47. Сак Л.Н. Из истории возникновения и развития Киевского государственного музея западного и восточного искусства (1883-1945 гг.). *Очерки истории музейного дела в СССР*. Вып. V. Москва, 1963. С. 373-405.

48. Смерть Данила Щербаківського. *Голос*. 1927. Ч. 28. С. 3. URL: <https://libraria.ua/numbers/220/5212/?PageNumber=3&ArticleId=358506&Search=%D0%A9%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9> (дата звернення 03.09.2020).

49. Шевченко В.В., Ломачинська І.М. Музеєзнавство: навч. посібник для дистанційного навчання. Київ: Університет «Україна», 2007. 288 с.

50. Щербаківський Д. М.Т. Біляшівський і українське мистецтво. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН*. Київ: друкарня Української Академії Наук, 1926. Кн. IX. С. 38–53. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zapysky_istorychno-filolohichnoho_viddilul/Knyha_09/ (дата звернення 03.09.2020).

51. Эварницкій Д.И. Музей А.Н. Поля. *Историческій вѣстникъ. Историко-литературный журналъ*. Санкт-Петербургъ: Тип. А.С. Суворина, 1890. Томъ XLII. С. 794-798

URL: <https://runivers.ru/bookreader/book483743/#page/877/mode/1up> (дата звернення 05.08.2020).